

Megjelent a Javított kiadás című könyv (2002). Ebben apjának a besűgői iratait regényesítette, azaz esetében: privatizálta és tőkésítette. Erre nem lehet felmentés. És ne hivatkozzunk se esztétikatörténeti emlékekre, se a „vendégszöveg”-gyártás modern teóriára.

Plágium, „vendégszöveg”

ALEXA KÁROLY
irodalomtörténész

Engedtessek meg a személyes hangütés: Esterházy Péter Bevezetés a szépirodalomba című könyvének függelékében Albert Pál és Alexander Bernát között ott az én nevem is, azon százak szerény egyikeként, akikről a szerző „szó szerint vagy torzított formában, többek között” idéz. Soha rá nem jöttem volna, mely pár szó – „szavam” – keltette fel az író figyelmét, ha ő maga meg nem mondja egy baráti csevegés közben. Mert akkortájt – 1986 – még csevegtünk, sőt barátok is voltunk.

Mit idéz tőlem? Egy idéten bonmot-t Lukács György és a realizmus kapcsolatáról, ami – úgy lehet – egy kispályás focimeccsen két lihegés közt szabadult ki belőlem. Ennek a negyedszázados esetkének most mindössze annyi a jelentősége, hogy irodalmi, sőt politikai közüggé vált egy – akkortájt – különösebb aggályok nélkül „posztmodern írástechnológiai gyakorlatként” elkönyvelt jelenség, jelesül az, hogy némely írók író társaik (vagy akárki mások) szövegeit is felhasználják „eredeti” műveikben „szó szerint vagy torzított formában”.

Az említett nagy (méretű) Esterházy-kötetben összeállított lista teljesen semlegesnek mondható: olyannyira „szélsőségesek” a szöveg-

szállítók, hogy mondhatni „kioltják” egymást, noha természetesen az idegen szövegdaraboknak megmarad a „helyi értékük”. Az embernek da-gad a keble, ha – mondjuk – Berzsenyi vagy Csehov vagy Temesvári Pelbárt társaságába kerül, az viszont lankasztó, ha Dobozy Imre, **Eörsi István** vagy Bölöni György neve közelében látja a sajátját. Ez a „semlegesség” azért érdemel figyelmet, mert azt jelzi: az átvett szövegrészek nagyobb hányada valóban csupán „szöveggént”, grammatikai és textológiai egységként szerepel, lényegében ideológiai és széptani funkciók nélkül. El is fogadhatjuk, amit az író valamikor akkortájt nyilatkozott, hogy őt az érdekl: milyen, ha „a szöveg testében egy idegen test van”, amitől „valami billegés támad”. Elfogadható volt ez az írói álláspont azért is, mert az akkortájt radikálisan átváltozó magyar elbeszélés és vers egyik technikai kísérleteként is elkönyvelhető volt a „vendégszöveg”-használat, aminek művelése egyaránt jellemezte Mésszolyt és Hajnóczyt, Tandorit és Szöcs Gézát, Temesit és Nádast.

Akadtt azonban néhány gond – már akkortájt is. A legfőbb: a „felhasznált” szövegek szerzőinek azonosíthatatlansága. Ez már önmagában is kiszolgáltatottá tette mind az átvételek szerzőit, mind Esterházy olvasóit. Az előbbieket az eljárást méltánytalannak érezték (személyes termékeik egy idegen szövegvilágban senyvednek és semlegesednek), az utóbbiak pedig akarataik ellenére belekényszerültek valami frusztráló „rejtvényfejtői” szerephe-

Mert Esterházy maga is hezitált azon, hogy elhallgassa-e (fel)kéretlen szerző társait vagy ne. A Bevezetés a szépirodalomba, mint tudjuk, vagy öt korábbi kötet anyagát gyűjti össze, és azokban nincs „forrásmegjelölés”, ebben viszont van, ha nem is egészen megnyugtató. A Termelési-regény (1979. „Alexa Károlynak szeretettel. Abcú Vasas!”) jegyzeteiben hol van, hol nincs. Viszont 1993-ban megjelent a Független az érettségire készülők számára szerkesztett „magyarázatos” remekmű sorozatban, a Matúra Klasszikusok között (ez már akkor is túlzásnak tűnt...), ebben Jankovics József mintaszerű filológiai munkával tette az idézetek mellé a „vonatkozó” neveket. Most meg azt hallani – utánanézhettek volna éppenséggel, igaz-e –, hogy a botránykővé váló Harmonia caelestis angol és német fordításában ott van az idézetek szerzőinek a listája, a magyarból (2000. Ebben már nincs nekem szóló dedikáció...) viszont elmaradt.

1986 és 2000 (és 2010) között sok minden történt Magyarországon, a magyar irodalomban. Esterházyval és Esterházy által is. Róla most csak annyit, hogy a Harmonia caelestistől eltekintve felhagyott a figyelemre érdemes könyvek írásával, energiáinak nagyját egy politikai szerep folyamatos működtetésére, illetve valamiféle önmenedzselésre látszik fordítani. Inkorrektnek tartom, ha valaki írói (vagy egyéb tudományos, művészi) nimbuszával próbál egy alantas politikát legitímálni és hitelesíteni. Minősíthető persze „üres moralizálás-

nak” ez a vélemény, és az is persze, ha a világunkon eluralgó „posztmodern értékrelativizmus” alapján állunk: minden megengedhető, hiszen minden csak szöveg, szöveg szül szöveget, nincsenek olyan kollektív és spirituális értékek, amelyek regulázhatnák az egyéni szövegtermelést. És ezen a ponton álljunk meg: szöveg és morál.

Esterházy válogatása a számára elérhető szövegvilágból, az el tulajdonított szövegekkel való nyegle és frivol, kihívó és ripők bánásmód az utóbbi évtizedekben, már erkölcsi kérdés és nem narratológiai vagy retorikai elemzés tárgya. Teljes elbeszélését jelöletlenül átvenni – plágium, nem „szövegvendégség”. Privatizáció, amely csak egy olyasféle országban kaphat felmentést, mint a mienk, amelynek legerősebb politikai érdekei éppen a „privatizáció” révén stabilizálták hatalmukat a demokrácia új rendjében. A plágium az – idézzünk egy egyszerű „wikipédiás” definíciót – „ha valaki egy másik ember munkáját saját publikált munkájában hivatkozás, forrásmegjelölés és/vagy szerző engedély nélkül felhasználja, azt sajátjaként tünteti fel...” Esterházynek ez a „technikája” megkapta a maga ingerült kérdőjeleit, például a Literán 2007-ben komoly mondatok íródtak le ellene. Felejthetetlen a szerencsétlen – még nem miniszter és nem Kossuth-díjas – Görgey Gábor felnyűszítése, amikor azt tapasztalta, hogy a Harmonia caelestis legdicsértebb szövegrészét ő írta valaha, morgott Jeles András és még mások is. (Ráérő filológusok figyelmé-

be ajánlhatjuk annak „kutatását”, hogy miként szűkülte és mely irányokban Esterházy „privatizáló” figyelme. Önmagában is jellemzi ezt a mi – Ady jelzőjével – kis „félszeg” országunkat, hogy ez az idézéstechnikai galádság akkor lett itthon botrányvá, amikor a külföld adta meg hozzá a bátorítást.

Ami a magam álláspontját illeti, az elmondottak alapján valószínűleg nyilvánvaló. Hogy mióta? Amióta megjelent a Javított kiadás című könyv (2002). Ebben apjának a besűgői iratait regényesítette, azaz esetében: privatizálta és tőkésítette. Erre nem lehet felmentés. És ne hivatkozzunk se esztétikatörténeti emlékekre, se a „vendégszöveg”-gyártás modern teóriára. Erről a könyvről megjelenése után közvetlenül egy szigorúan elítélő kritikát írtam, ám abban mellőztem az állásfoglalást a legnyilvánvalóbb erkölcsi kérdésben. Elhárítottam a véleménymondást arról a szerzői állításról, hogy nagy aparegénye, a Harmonia caelestis írásakor tudott-e már apja sok évtizedes „szövegszerkesztői” munkálkodásáról. Ha máshonnan nem is (de persze van pár „máshonnan” is...), Herczeg Géza leleplező szövegelemzése óta (Kortárs, 2002. december) több mint megalapozott a gyanú, hogy itt bizony hazugság történt. Súlyos bűn. A kitűnő és szakmájához illő visszafogottsággal fogalmazó alkotmánybírótól vett idézettel zárom jegyzetemet: „»Ez egy eléggé büdös ország« – írja E. P. (J. k. 71.) Ebben sincs igaza. Nem az ország büdös. Csak néhányan árasztanak maguk körül kellemetlen szagot.” ■